

sljeditelja, te pregleda od ranije poznatih (Sanudo) i novo otkrivenih vrela u trećoj četvrti ovog vijeka, postulira pristup previranju na Hvaru s početka XVI st. jedino u okviru pogleda i rješavanja istovrsnih zbivanja duž čitave istočne obale Jadrana te daje njihov sažet prikaz, da bi u drugom dijelu rada, slijedeći vrela, razriješila podlogu zbivanja u kojima je sudjelovao i Matij Ivanić. Iz vrela joj se nameće suprotnost među otočanima, termin koji ona uvodi i kojim označuje sve stanovnike otoka, te dvaju centara, Hvara i Starigrada. Uz to pučke straže, i kopnene i pomorske, postaju svjesne svoje snage. Već 1495. strijelci (elitni rod) pokušavaju prisvojiti povlastice, pa nešto kasnije Matij Ivanić nalazi elemente kojima će se staviti na čelo odnosno koji će postati njegovi sljedbenici.

U rubrici prikazi i recenzije nalaze se prikazi ovih djela: Reader for archives and records center buildings. Edited by Victor Gondos Jr. (Washington 1970. Committee on arch. val buildings and equipment. The Society of american archivists); M. Rastić; Georg Heller — Karl Nehring, Comitatus Sirmiensis (abecedna lista mjesnih imena u srijemskoj županiji od XI stolj. do 1918), München 1973, I. *Filipović*; Zbornik Historijskog instituta JAZU 7, Zagreb 1974. Posvećen akademiku Marku Kostrenčiću o njegovu 90. rođendanu. M. Švab.

Vijesti se odnose na užu arhivsku problematiku, a M. Kolar-Dimitrijević je za-bilježila gubitak Josipa Srebrnića iz arhivskih redova.

Iako se to nigdje ne spominje, ovim brojem je Arhivski vjesnik ušao u dva-desetu godinu izlaženja. Vrijedan rezultat, ali je neshvatljivo da je taj broj tako nemarno tehnički uređen. Pad koji tako renomirani časopis nije smio dopustiti. On obiluje tiskarskim greškama, loše složenim i neujednačenim rasporedom bilježaka i nizom drugih propusta.

Mladen Švab

VJESNIK HISTORIJSKIH ARHIVA U RIJECI I PAZINU, SV. XIX ZA 1974,
RIJEKA 1975/76. I SV. XX ZA 1975—1976, RIJEKA 1977.

Prvi od ovih svezaka razlikuje se od drugoga sadržajem koji se sastoji od dvije cjeline: 1. uvodom popraćena građa o NOB-i s područja Hrvatskog primorja i 2. obavijesti o građi s područja Istre u arhivima naše zemlje za period 1918—43, zapravo 1945. Valja požaliti da ni u jednom od tih priloga nije dotaknuto pitanje mogućnosti pronalazjenja te građe izvan naše zemlje, prvenstveno u Italiji, u čijem se sastavu Istra nalazila veći dio toga vremena. Nije teško domisliti se da je saobraćaj s centralnim organima vlasti Kraljevine Italije morao rezultirati, ako ničim drugim, bar očuvanim (pitanje je dakako, u kojoj mjeri) periodičnim izvještajima područnih organa centralnim ministarstvima, a vrlo vjerojatno i drugom zanimljivom građom, tim više što pojedini fondovi nisu cjelovito očuvani.

Fizionomija drugog sveska ne razlikuje se od karaktera drugih brojeva ovog časopisa, pa će ta dva sveska biti prikazana zasebno. Prilozi ne će biti tematski grupirani kao što je to bio slučaj s prikazom u HZ XXVII—XXVIII za 1974—75.¹

zir. Taj zbornik radova je preopsežan da bi se u jednoj bilješci mogao odrediti odnos nekih radova spram rezultata do kojih je došla N. Klaić, koja i u Radovima 10 piše o toj problematici.

¹ U tom prikazu (487—501) brojeva I do XVIII VjHARiP potkrale su se neke netočnosti:

- str. 487, 4. red teksta odozgo stoji III—VIII mjesto III—VI—VII;
- str. 487, 5. red teksta odozgo stoji X—XII mjesto XI—XII;
- str. 487, 5. red odozdo mjesto D. Klen treba da stoji M. Zjačić.

XIX. P. Strčić, Zapisnici sjednica Narodnooslobodilačkog odbora za Hrvatsko primorje 1943—1945² (5—440), donosi građu koja se ne sastoji samo iz zapisnika, kojih je 14, što bismo zaključili iz naslova, već i iz izvještaja istog NOO-a i Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje ZAVNOH-u, što je rezultat desetgodišnje potrage za izvorima. Autor smatra da nije našao sve zapisnike jer ih je moralo biti više. Na temelju i ovdje publicirane građe, Strčić priprema rad o novoj vlasti u periodu 1941—45 na spomenutom području. U vrlo iscrpnom uvodu (5—40), iako ne uvijek s kritičkim odnosom spram literature i izvora — jer nije dovoljno utvrditi neslaganja pojedinih izvora i literature, već je potrebno objasniti ih, argumentirano pobiti, odnosno opredijeliti se za jednu od mogućnosti (v. str. 24) — prikazao je razvoj NOO-a od prvoga koji bi po njegovim obavijestima bio osnovan 12. srpnja 1941, preko organiziranja ONOO-a za HP tijekom 1943. — oko datuma ima u izvorima neslaganja — pa do njegove podjele u dva, što je bio zahtjev drugačije političke situacije u regiji. Za period 1943—45 publicira građu koja odražava razvoj nove vlasti, pa taj period nije prikazan na isti način kao prethodni, već je samo upozoreno na neke osobitosti građe koja se danas nalazi u historijskim arhivima Rijeke i Pazina, Muzeju nar. revolucije u Rijeci, Arhivu Hrvatske u Zagrebu, IHRPH-e u Zagrebu, Vojnohistorijskom institutu u Beogradu i jedan dokument u privatnom posjedu. Opsežan znanstveni aparat uz građu pruža vrlo dragocjene podatke za njezino puno razumijevanje i olakšava njezinu upotrebu.

J. Paver, Arhivska građa za povijest Istre 1918—1943. u fondovima Arhiva Hrvatske (443—450) je građu podijelila. Ona javne proveniencije, nastala djelovanjem lokalnih organa vlasti Kotara i općine Kastavske — dio tih spisa nalazi se u Arhivu IHRPH-e — obuhvaća uglavnom povjerljive i strogo pov. spise kakvi već nastaju u upravi na pograničnom području, koje nadopunjuje građa Povjereništva za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu, Odsjek za Istru, brojni spisi iz registrature Predsjedništva i Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu, strogo pov. spisi velikog župana Primorsko-krajiške oblasti u Karlovcu, zatim Savske banovine, Hrvatske banovine, te Okružnog inspektorata ošulinskog u Zagrebu; druga kategorija građe je ona rukopisnih ostavština, od kojih je najvažnija Vjekoslava Spinčića, iako je njezino značenje mnogo veće za vrijeme do 1918. nego za razmatrani period. Taj fond je u historiografiji češće uotrijebljen. a i sreden je (v. I. Beuc, Rukopisna ostavština VS, AVJ III, 1960, 233—278, gdje je objavljen i njezin inventar).

Lj. Modrić, Informacija o arhivskoj građi o Istri 1918—1943. god. koja se čuva u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (451—455) smatra da je osnovno obilježje građe za period do rata njezino podrijetlo, tj. da je nastala kao rezultat djelovanja upravnih organa Jugoslavije, i to Kraljevske kotarske ispostave u Kastvu, tamošnjeg Sreskog načelstva i žandarmerijskih stanica u Kastvu i Sv. Mateju. Uglavnom su to izvještaji višim upravnim organima, iz fondova kojih je ta građa izvučena. Za razdoblje 1941—43. ponajvažniji je fond Okružnog komiteta KPH za Hrv. primorje kao i nešto oskudniji građom, ali ipak važni, fondovi CK KPH, Oblasnog komiteta KPH za Istru, Pokrajinskog komiteta SKOJ-a itd. Slijedi sažeti prikaz sjećanja učesnika NOR-a koja se odnose na Istru.

T. Županičić, Arhivska građa o Istri za razdoblje 1918—1943. u Arhivu Jugoslavije (457—462) dala je sumaran pregled građe, na temelju inventara i popisa po fondovima. Najobilatiji građom je fond ministarstva prosvjete (povjerljivi dio) — razni izvještaji vezani uz protalijansku djelatnost. Npr. u fondu MUP-a za sada je malo građe u vezi s Istrom jer se tek radi na njegovu sređivanju. Nešto građe ima u

² Isti tekst P. Strčić objavljuje i kao zasebnu publikaciju u seriji Posebna izdanja Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. 5. Rijeka 1975. Nije jasno zbog čega je ta građa dvaput publicirana. Taj prostor, koji nije malen, mogao je biti ili u časopisu ili u Poseb. izd. bolje upotrijebljen.

fondovima Narodne skupštine, Dvora, M. Stojadinovića i Centralnog presbira. Za dio građe u potpunosti ne donose se detaljniji podaci zbog nesređenosti cjelokupnog fonda.

J. Titl, Arhivsko gradivo 1918—1943. o Istri v Pokrajinskem Arhivu Koper (463—467) upozorava na lokalno obilježje ukupne građe koja se čuva u Kopru, a znatnim je dijelom, osim fondova općine Koper i Izola — uprava, školstvo, te neki drugi manji fondovi čiji pregled prezentira, nesređena jer je tek nedavno zaprimljena u arhiv (sudstvo).

D. Zorec, Arhivska građa o Istri u Historijskom arhivu Rijeka (467—473) ističe da su za taj period najzanimljiviji fondovi: Zemaljski sabor Istre, Kotarski kapetanat Volosko do 1918. s Komesarijatom do 1923, s potprefekturuom do 1926. i Riječka prefektura 1924—45. Ti fondovi pokrivaju uglavnom čitavu Istru. Umjesto detaljnog pregleda sadržaja građe, što ne bi dopustio njezin opseg, autor daje vrlo koncizan povijesni pregled Kotarskog kapetanata Volosko i Riječke prefektore.

Z. Brečević, Zemaljski sabor Istre do njegove likvidacije (1861—1942), 473—475, nadopunjuje prethodni tekst historijatom fonda, koji obuhvaća današnje općine Istre kao i o. Krk.

J. Jelenčić, Saopćenje o arhivskoj građi od 1918—1945. koja se nalazi u Historijskom arhivu u Pazinu (475—489). Iako autor ističe sumarnost teksta, ipak je to među objavljenim tekstovima najtemeljiti i jedan od sadržajnijih, unatoč tome što je od nekih fondova, utoliko važnijih, očuvano samo do 10% građe (primjerice fond pulske kvesture). Sličnu su sudbinu doživjeli fondovi četâ područnih karabinjera. No za te reliquiae reliquiarum koje su sređene — sudstvo je i ovdje u nepovoljnom položaju — daje iscrpan pregled koji u više prilika zalazi u sadržaj pojedinih dokumenata. Kod onih fondova koji su bili znanstveno upotrijebljeni, upozorava na to u bilješkama.

Lj. Petrović, Arhivska građa o Istri u Muzeju narodne revolucije u Rijeci (489—491) dijeli građu s obzirom na porijeklo. Gotovo da se drugačije nije moglo pristupiti radu zbog njene fragmentarnosti. Prvu grupu čini svežanj građe pobrojanih vojnih jedinica, a druga grupa (5 svež.) sadrži građu nastalu djelovanjem kotarskih NOO-a Lovran i Opatija, koja kronološki dopire čak u 1946.

Arhivska građa o Istri u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (491—492). Popis, koji nije potpisan, sastoji se velikim dijelom od fragmenata rucopisnih ostavština M. Laginje i V. Spinčića.

Drugi dio ovog sveska posvećena arhivskoj građi o Istri 1918—43. ponovo je bez promjene objavljen u Pazinskom memorijalu sv. 5 za 1973, Pazin 1976, 167—228. Nije li prostor bilo u »Vjesniku HA Rijeke i Pazina« ili u »Pazinskom memorijalu« mogao biti bolje upotrijebljen?

XX. Ovaj svezak popraćuje B. Stulli prigodnim uvodom »Uz dvadeseti svezak 'Vjesnika Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu'« (7—9) u kojem se osvrće na sve teškoće s kojima se borio kako arhiv(i) tako i njegovo odnosno njihovo glasilu, koje dođuše nosi oznaku XX, ali je zapravo sedamnaesti svezak, što se može ustanoviti i iz bibliografije (303/4—315). Redovitost izlaženja za protekle 24 godine (prvi svezak je izašao 1953) samo su četiri dvobroja — uspjeh je kojim se može pohvaliti malo koji periodik takva karaktera. Taj tihi i uporni kontinuirani rad ističe Stulli kao istinsku vrijednost, kojoj on želi dalji uspjeh, opravdano ponavljajući želju da u njemu vidi što više glagoljskih tekstova. Također navodi pozitivnu orijentaciju časopisa prema objelodanjivanju izvora i arhivskih pomagala, što je prvenstvena zadaća glasila arhiva koju ovaj dostojno ispunjava.

Lj. Petrović — M. Sobolevski, Prilog građi za ogulinski proces Josipu Brozu i grupi primorskih komunista i simpatizera KPJ (11—28), objavljuju deset dokumenata iz HAR-e, fond Kotarskog suda Bakar, Reg. I-26-1927, koji čine izbor iz tog fonda. Sažeti uvod sadrži nabrojenu literaturu koja obrađuje do-

gađaje važne kako za životopis J. Broza tako i za njegovu djelatnost u Hrvatskom primorju i zbivanja u tom kraju, a dokumenti koje donose autori samo još bolje osvjetljavaju prilike toga doba.

D. Vlahov, Tri izvještaja iz Istre (jesen 1943), 29—57, vrlo kratko upozorava na specifičnost situacije u Istri, koja je znatno dulje bila u sklopu Italije, za pokretanje NOP-a. Donosi izvještaj part. rukovodstva za Istru Okružnom komitetu KPH-e za Hrvatsko primorje, izvještaj CK KPH-e i zapisnik sa sastanka pokrajinskog NOO-a za Istru. Svi dokumenti nalaze se u Arhivu IHRPH-e u Zagrebu.

P. Strčić, Relacija štaba IV armije generalštabu JA o oslobođenju otoka Krka 1945. godine (59—60). Nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta u Beogradu i čini dopunu, odnosno popunjava praznine, nekim uglavnom njegovim ranijim radovima (v. str. 59/60, bilj. 3 i 4), a dodao bih tom popisu i Strčićev prilog u VjHARiP XVII, Administrativna podjela otoka Krka neposredno poslije NOR-a, 133—153.

S. Peričić, Jedan neuspjeli pokušaj Riječanina Vincenza d'Andrè (71—75), opisuje, na temelju spisa registrature Namjesništva iz HAZd, pokušaj riječkog industrijalca da 1833—35. prenese proizvodnju zemljanog posuđa u Zadar. Objavljuje gotovo u cijelosti ugovor između d'Andrèa i vlasti. To ostaje samo pokušaj; čini se da je pokusna proizvodnja pokrenuta, ali financijska slabost onemogućila je uspjeh pothvata, a necjelovitost fonda potpuniji uvid u dalju sudbinu poduzetnika.

Z. Herkov, Statut grada Karlobaga od godine 1757 (77—105), prikazuje u prvom dijelu uvoda povijest grada, izradivši je prema uglavnom objelodanjenim izvorima i literaturi, što je, koliko je poznato, prvi takav pokušaj u historiografiji. Drugi dio uvoda je studija o stanju: političkom, trgovačkom, gospodarskom, vojnom, te prijedlozi za poboljšanje prilika u gradu, a u trećem se bavi uređenjem prilika i donošenjem Statuta, na hrvatskom jeziku, dok je original izdan paralelno i na talijanskom jeziku. U prilogu je slika naslovne strane Statuta i tlocrt kaštela u Karlobagu iz XII stoljeća.

M. Bertoša, Pućanstvo Labina u Vlačičevo doba (s prilogima labinskoj onomastici XVI i XVII stoljeća) (prema građi starog kaptolskog arhiva u Labinu), 107—149, učinio je sadržajem uvodne studije kritički pregled dosadašnjih pokušaja u literaturi za utvrđivanje etničkog sastava, koji su se zasnivali na ediranoj građi, zadržavši se osobito na radovima N. Žica. Autor ističe da nije uvijek iz oblika moguće odrediti etničku pripadnost, pa on »suponira« i na temelju toga zaključuje da nije XV stoljeće prijelomno za talijanizaciju, već znatno kasniji period od ovdje razmatranoga. Zanimljiv zaključak, donesen na osnovu publiciranih 425 prezime-na (abc. red) iz Župnog ureda (Gornji) Labin i toponima koji su nađeni u izabranim dokumentima (v. njihov popis, 124) te raščlanjeni u preglednim tablama po etničkoj pripadnosti i mjestu stanovanja, ali teško provjerljiv jer je donesen: a) na temelju izbora dokumenata (što je s drugim dokumentima i po kojem kriteriju su izabirani?) ne uvijek sigurno utvrđene etničke pripadnosti, b) iz arhiva koji nije sređen.

D. Klen, Riječki urbar (1390—1405), 151—163, ponovo objavljuje, ovaj put s prijevodom na hrvatski jezik, najvjerojatnije original, čiji je tek treći prijepis prije dva decenija objavio M. Kos u istom časopisu III, pos. paginacija 1—20. To je nusprodukt potrage u stranim arhivima za građom vezanom uz g. 1573, što bje-lodano ukazuje kako bi bilo potrebno organizirati sustavne preglede arhiva — prvenstveno, ali ne i samo — susjednih zemalja, u kojima bi se mogao naći još vrlo vrijedan a nepoznat materijal s dragocjenim obavijestima za nacionalnu povijest. Iz razloga nemogućnosti vlastitih istraživanja, Klen nije razjasnio neke nepodudarnosti kronološke prirode u nastanku prijepisa (objavio Kos) i ovog teksta. Vrlo savjesno donesene su razlike Kosova izdanja, koji je raspolagao tek trećim prijepisom, i spomenutog originala (s dodatkom dviju faksimiliranih strana).

M. Debeljuh, Rukopisi i ostala povijesna građa u Naučnoj biblioteci u Puli IV (167—230).³ Ovo je nastavak izrađen po gotovo istim principima, a sadrži regeste prepiske T. Mommsena i R. Burtona s T. Lucianijem, dio ostavštine P. Stankovića, o kojem su — upozorava autor — pisali D. Cernecca i P. Strčić, a i sam najavljuje opsežniji rad u jednom od narednih brojeva VjHARiP, te dio Kandlerovih pisama T. Lucianiju.

V. Kraljić, Popis arhivske građe Arhiva biskupije u Senju i Arhiva stolnog kaptola u Senju (231—299), nastavlja s objavljivanjem djelomičnih rezultata trenutnog stanja u sređivanju spomenutih arhiva. Za arhiv kaptola donosi popis arhivskih knjiga (5 k.) i regeste spisa iz god. 1272—1800, a za arhiv biskupije samo popis svih knjiga (249 k.) podijeljenih u šest skupina, pa možemo očekivati da će i pripadajući spisi biti u jednom od narednih brojeva Vjesnika registirani poput onih iz arhiva kaptola.

Na kraju nalazimo popis svih izdanja HARiP kao i njihov abecedni popis po autorima (303—315).

Mladen Švab

PELJEŠKI ZBORNIK, 1976, ZAGREB 1976, str. 520.

Nakon »Spomenice Gospe anđela u Orebićima 1470—1970« (1970), u kojoj su pod određenim kutem obrađene pojedine teme iz povijesti Pelješca i nekih njegovih krajeva, pojavio se nov zbornik. Taj je tiskan uz obilnu materijalnu pomoć Poljoprivredne zadruge i vinarije »Dingač« iz Potomja na Pelješcu i SIJZ-a za kulturu općina Dubrovnik i Korčula. S obzirom na izdavače očito je da se u tom zborniku objavljuju šire i obuhvatnije teme.

Namjera je Uredništva »Pelješkog zbornika« da »se kritički — na razini suvremene znanstvene misli osvijetli položaj i značenje ovog kraja u sklopu hrvatskih zemalja, a jednako da se očrta uloga i mjesto njegovih stanovnika u razvoju jugoslavenskih naroda. U tu svrhu predviđa se obrada prirodnih osobina poluotočkog kopna, potiče objašnjavanje starije povijesti uz proučavanje političkih, društvenih i gospodarsko-privrednih prilika po svim granama ljudske djelatnosti tijekom pojedinih razdoblja. Na istom polju se naglašava ispitivanje kulturnog blaga; spomeničke i umjetničke baštine, narodnog života i naslijeđa u svim dostupnim djelokruzima. Posebno se pak zahvaća problematika najskorije ali i najsvjetlije povijesti vezane uz rast naprednih društveno-političkih stremljenja i revolucionarnih pokreta, poglavito osmišljenih kroz Narodnooslobodilačku borbu i svestranu poslijeratnu izgradnju. Jednako tako se osigurava mjesto za izvještavanje o ključnim događajima iz tekućeg vremena« — navodi se u Uvodu. To je ujedno program rada i istraživanja ovog i zaciјelo budućih izdanja Zbornika.

U sadržajima priloga najviše prostora zauzima povijest, bilo kroz arheologiju, kulturu, pomorstvo ili povijest u užem smislu i NOB.

Stanoviti okvirni presjek prošlosti Pelješca od XIV st. do danas dao je M. Čilibić, *Prigodna riječ održana u PZ »Dingač« u povodu tridesete godišnjice oslobođenja zemlje»* (7—13).

I. Fisković, *Pelješac u protopovijesti i antici* (15—80) dao je zaciјelo jedan od najvrednijih priloga ovog zbornika. Prati povijesno-spomeničko naslijeđe od najstarijih protopovijesnih »poglavlja ljudskog življenja na poluotoku i prva povijesna stoljeća u rastegnutom trajanju antike do uoči dolaska Slavena«. Smatra da se čovjek trajnije naselio na Pelješcu u mlađe kameno doba, tj. 3000 godina prije

³ U HZ XXVII—XXVIII greškom je u naslovu prikaza rada M. Debeljuha izostavljena oznaka da je u prikazu uzet u obzir i treći nastavak koji je pokriven sadržajem. Na str. 501, drugi redak, iza —371 ispušteno je: XVIII, 345—397.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB